

НЕДОМОВЛЕНА «СКРИПКА З ТОГО БЕРЕГА» ДМИТРА КРЕМЕНЯ

Серед різних здібанок із Дмитром Кременем пригадую зустріч ранньої осені в Ірпені, коли він приїхав до Києва в якихось справах і перебував у Будинку творчості НСПУ. У нас були різні розмови про літературні й життєві справи, що мимоволі перейшли на творчість поета. Про неї йшлося вже за філіжанкою кави в затишній ірпінській каварні. Д. Кремень спочатку не погоджувався з моєю оцінкою його громадянської лірики, яка, на моє припущення, обтяжена прямолінійними публіцистичними денотатами, риторичним пафосом, значно поступалася перед його медитативною й любовною

лірикою. Він посилався на зумовленість соціально заангажованих віршів актуальними проблемами суспільства, очікуванням масового читача формульних текстів, не ускладнених образами й символами. Я навів кілька «барвистих» метафор, що спростовують поширені уявлення про рівень опрощеної рецепції народу, з фольклорної практики, з химерних картин Марії Примаченко, яка брала фабули з народної творчості, вказав на необарокову тропіку з поезій Д. Кременя, що, заглиблена в античні, козацькі й сучасні часопростори, в надчорноморські й гуцульські світи, має історіософські характерис-

тики, виконує соціальну функцію активніше, ніж «любові» риторичні словосполучення, котрі нагадують пересічну журналістику. Поезія як мистецтво має інші завдання і призначення, тому вона, структуруючи нову дійсність за критеріями естетики, не відмежовуючись від довкілля, подає його квінтесенцію в естетичній формі, в культурі особливого висловлення. Вхоплюючи суть життя, вона його не дублює. Д. Кремень нарешті погодився з таким твердженням, хоча запевнив, що громадянської лірики не покине, лише змінить її семантику.

Пізніше я свої міркування, що відображали істотні ознаки історіософської лірики поета, виклав у передмові до його видань. У майже підсумковій збірці «Скрипка з того берега» (2016), бо тогоріч ще з'явилося «Літо Господнє», засвідчено викристалізований ідіостиль Д. Кременя з виразними необароковими ознаками, що домінують серед неореалістичних, експресіоністських, навіть неоромантичних стильових особливостей. Видання можна ідентифікувати філософічною медитацією онтологічного змісту. Осмислення буттєвісних основ людського покликання розгорнуто на екзистенційному пограниччі межисвіття, що закодовано назвою книжки, в жанрових різновидах повісті, елегії, молитви. Поет – великий вітаїст, який цінує кожну мить дарованого Богом життя («Мотив», «Падають яблука з неба на дах...»), «На дні ночей моїх скрипка грає...»), здатен глянути у вічі неминучому: «І побачу в очу / Синю зірку останню. / А коли долечу – / В чорній ночі розтану». Іноді він не годен змиритися з таким станом речей («час переступив через людину...»), що загрожує конкретному, неповторному людському існуванню: «...А вже і майстра, й студії – немає. / Невже такого ждали ми? Невже?» («Уже ти чув холодний подих смерті»). Життя мусить бути зреалізоване в якомога більший повноти («Ми долюбим своє. Договорим. / До нового народження дня...»), а потім, як стоїчно зізнається ліричний герой (і його прототип – автор): «Недописану мною сторінку / Хай засипле безжально пісок». Здаються, поет вірив у вічне повернення душі, надто зреалізованої в мистецтві, тому не випадково у нього з'явився вірш «У день народження Ехілла...» з такими питальними інтонаціями: «У день народження Ехілла / Чи ми ще вип'ємо колись?». Згадуючи гамлетівського «бідного Йорика», він переконаний: «Усе минає, та не все мине». Хоча й пережив видіння («Архангельська труба в джаз-бенді»), що спонукало до філософічних роздумів: «Життя і смерть – одвічні терези». Так чи так, будучи необароковим поетом, Д. Кремень схильний до взаємоперетинання, а не протиставлення протилежностей, тому й писав про «земне в небеснім, у земнім – небесне» в драматичний час пошуків України в Гетсиманському саду («Небесне і земне. Земне й небесне»). В прикінцевому вірші «Гадяцький полковник, а чи з Умані...», що виконує роль своєрідного композиційного пунта, він уточнював призначення кожного українця: «Треба жити, щоб жила – вона...».

Вбачаючи в собі Самовидця з «дикопільських прерій», поет розгортав «манускрипт» художнього

світу із охопленої російсько-українською війною сучасності («Повість наших літ», «Елегія огнених літ», «Сяє синій сніг...», «Здіймає Каїн Авеля на вила» і т. п.), навіть коли якщо «зневажена і підла» («Собор Петра і Павла»), травмована радянським режимом, голодоморами й колгоспами («...жменю проса»), в далеку, античну минувшину, інтерферуєчи її (сучасність) з історичною пам'яттю, що сягає грецьких письмен й римських анналів, коли одночасно «воїни АТО ночують на вокзалах / і марять Візантією орли». Незнищеними мають бути духовні цінності, а не амбіції римських «орлів імперських і орлят», приречені на забуття, дарма що відбилися на примарному «третьому Римі», якому протиставлено світ з «тризубом Посейдона» («Римські легіони йдуть на Дакію»). На відміну від Є. Маланюка чи О. Ольжича, в Д. Кременя відсутня апологетизація «залізного Риму». Етичні критерії, що позначаються на екзистенційному виборі, часто в утилітарному соціумі зазнають підміни понять, тому постає «дорога, де жде сатана. / А ми йшли до Бога», і не завжди просто розпізнати його «знаки». Добро і зло набувають відносного сенсу, іноді заміщують одне одного: «У цьому світі скільки зла. / У цьому світі скільки жовчі. / Така малесенька бджола, / Та й то у неї зуби вовчі...». Від поетів вимагається дотримання принципів сумління («Постскриптум до літопису»). Ліричний герой (alter ego автора) обстоює справжній світ, без щонайменших симулякрів, котрі дискредитують народне світоуявлення, етноментальну основу буття, понижену «сталінськими кумирами», підмінену музейним часом «дерев'яних коней і шаблук» («Карпатський сувенір»). Він прагне поновити історичну справедливість свавільно винищених родів, стертих з людської пам'яті, коли загублений у потойбіччі батько парадоксальним чином просить свого нащадка: «Усниви мене! («Апокриф»). Невипадково у збірці з'явилися вірші «Батькова топоніміка», «Остання дорога до раю».

Взаємонакладання хронотопів охоплює всі сфери життя, тому в поезії Д. Кременя легко переступити з одного в інший («Кінбурн і Гілея, Еллада й Едем»), сфокусовані на конкретиці існування тут-і-тепер, що долає значні дистанції: «Чому ж мені сяють в очах крізь літа / Ці очі зелені?». Особливо така необарокова практика позначилася на теренах любовної лірики з ознаками високої платоніки, коли «еллінська агора, скіфські скальпи», «Очаків, Рим і Сіракузи», надто музика Вівальді стають свідками сердечних переживань поета, який у вірші «Каравела. Стоп-кадр», присвяченому дружині Ользі, вміє зафіксувати змістовну мить: «В образ залюбленої музи / Я тебе до неба вознесу». Аналогічна картина спостерігається й у віршах «Люби мене! На цій космічній карті...», «Тільки ти...».

Д. Кремень – один з провідних українських поетів кінця XX – початку XXI ст. дозволив собі ледь відкрити секрети поетичної творчості, надаючи їм сакрального сенсу: «Не я пишу – це мною пише Бог». Однак автор не заглибився в магію натхнення, хіба що зізнався в дотриманні традиційної культури

художнього мовлення, в переживанні креативного процесу: «Канон і палімпсест – на рівні серця». Це не означає, що він не вдавався до експериментів, навпаки – урізноманітнював врегульований вірш, не тільки зміщуючи строфи, а й вводячи форми візуальної поезії («Чаша часу»), іноді усував розділові знаки з метою внутрішнього зчеплення слововисловів («Nota bene», «Чаша часу», «час переступив через людину...»), проводив анафоричний експеримент з голосним «і» («знову те, що казали вчора...»), тощо. Свіча «на вітрах епох», що вказує на

творчий неспокій, історіософську волю пов'язати часопросторові вектори буття, символізує минущість життя, натомість поет, належачи вічності, знає: тільки-но «допишеться сторінка», як прийде «на причал у чорнім жінка», а він сам знайде інші форми існування, бодай в метафоричному виразі: «Лиш долину – білим пароплавом, / Білим пароплавом по Дніпру...».

Юрій КОВАЛІВ,

*доктор філологічних наук, професор,
Шевченківський лауреат*